

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Представлено результати експериментального вивчення психологічного благополуччя громадян у контексті дослідження соціально-психологічних чинників довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ. Проаналізовано особливості психологічного благополуччя у динаміці соціально-політичних змін. Визначено, що в групі досліджуваних домінуючими є світоглядний, інтрарефлексивний, інтеррефлексивний компоненти довіри.

Ключові слова: психологічне благополуччя, довіра, автономія, самоприйняття, особистісне зростання, динаміка довіри.

Постановка проблеми. Запит на вивчення проблеми психологічного благополуччя значною мірою пов'язаний зі зростанням числа стресових ситуацій, ускладненнями в конструюванні людиною власного життя, орієнтації у фаховому просторі та виборі життєвих орієнтирів, також із труднощами соціалізації внаслідок радикальних змін структури соціальних норм і цінностей.

Важливість забезпечення суб'єктивного відчуття людиною благополуччя важко переоцінити: воно зумовлює не тільки психологічне здоров'я людини, а й її життєстійкість за умов нестабільності на зламних етапах соціально-економічного розвитку суспільства, появи ускладнень та перешкод на шляху досягнення життєвих цілей, стимулює готовність до самореалізації, досягнення успіхів.

Мета статті – проаналізувати особливості психологічного благополуччя та відносин довіри у взаємодії «громадяни-працівники поліції» та з'ясувати їх динаміку залежно від різних соціально-політичних ситуацій.

Стан дослідження. На сьогодні активно вивчається зв'язок психологічного благополуччя індивіда з різними аспектами його особистості (смісложиттєвими орієнтаціями, суверенністю психологічного простору, життєвими стратегіями) і її соціальними характеристиками; розробляється валідний та надійний інструментарій для дослідження психологічного благополуччя, відбувається уточнення та операціоналізація самого поняття; досліджується вплив різних об'єктивних та суб'єктивних чинників на психологічне благополуччя

особистості (К. Ріфф, М. Бучацька, О. Вороніна, П. Фесенко, Т. Шевеленкова, С. Карсканова, Б. Братусь та ін.)

Виклад основних положень. В Україні проблема психологічного благополуччя практично не вивчена, хоча має глибоке історичне коріння. Оцінка людиною свого життя, її емоційне відношення до нього були темою багатьох філософських, соціологічних і психологічних досліджень. Погляд Г. Ложкіна на психологічне благополуччя як наслідок професійної зайнятості особистості продовжує національні традиції та відображає історичні погляди українців, які сформулював ще Г. Сковорода у своїй концепції «сродної праці» [4].

Психологічне благополуччя особистості у сучасному вітчизняному науковому тлумаченні – це неможливість визначення благополуччя для окремої людини в умовах абстрагування від благополуччя громади, до якої ця людина належить (Л. Найдьонова) [5]; погляд на психологічне благополуччя тільки як на благополуччя професійно зайнятої особистості (Г. Ложкін) [4]; наявність добрих комунікаційних навичок, екстраверсія або розвинене почуття гумору, які формують основу для позитивних стосунків з оточуючими і обумовлюють психологічне благополуччя особистості (Е. Носенко) [3]. З позиції когнітивістської орієнтації психологічне благополуччя визначається як отримання задоволення і уникнення незадоволення, проте не лише тілесно, а й від досягнення значущої мети, результатів [3; 7].

А. Вороніною представлена багаторівнева модель психологічного благополуччя, в якій психосоматичне, психічне, психологічне здоров'я розглядаються як рівні психологічного благополуччя [1].

Згідно з таким інтегральним підходом, психологічне благополуччя трактується як системна ознака індивіда, котра в процесі життєдіяльності на основі психофізіологічного збереження функцій виявляється в переживанні суб'єктом змістовної наповненості і цінності життя загалом як засобу досягнення внутрішньої, соціально-орієнтованої мети і слугує умовою реалізації його потенційних можливостей і здібностей [1; 3].

Б. Братусь розглядав психологічне благополуччя в межах багаторівневої моделі психологічного здоров'я, виокремлюючи психофізіологічне здоров'я, рівень індивідуально-психологічного та особистісного здоров'я [3].

На думку П. Фесенка, психологічне благополуччя – це інтегральний показник ступеня спрямованості людини на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також ступеня реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності власним життям, станом здоров'я [3].

Стаття ґрунтується на трактуваннях психологічного благополуччя К. Ріфф [9], що спирається на теорії А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Олпорта, К.-Г. Юнга, Е. Еріксона, Ш. Бюлер, Б. Ньюгартена, М. Яходи та Д. Біррена.

Експериментальне вивчення психологічного благополуччя громадян здійснено в контексті дослідження соціально-психологічних чинників довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ. Групою осіб, відібраною для проведення емпіричного аналізу, стали мешканці Львівщини, опитані до подій на Майдані (на початку 2013 р.), під час (у грудні 2013 – лютому 2014 рр.) та після них (у січні–лютому 2015 р.), а також упродовж здійснення реформ правоохоронної системи України (в листопаді 2015 р.). Для проведення анкетування було сформовано багатоступінчасту квотну вибірку, що становила 523 людини.

Основними соціально-демографічними ознаками, за якими формували вибірку сукупність, були стать, вік, освіта, професійна спрямованість. Усього опитали 275 жінок (53%) і 248 чоловіків (47%). З метою дослідження особливостей їхніх індивідуально-психологічних властивостей було застосовано опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф, адаптований С. Карскановою [4], котрий дозволяє оцінити благополуччя за такими показниками: самоприйняття (підтримання позитивного ставлення до себе); позитивні стосунки з іншими (наявність близьких, приємних, довірливих стосунків з оточуючими); автономія (незалежність, здатність протистояти соціальному тиску у своїх думках та стосунках); управління оточуючим середовищем (відчуття впевненості та компетентності у керуванні повсякденними справами); цілі у житті (наявність цілей та відчуття осмисленості життя); особистісне зростання (відчуття безперервності саморозвитку).

Описову статистику у динаміці для оцінок психологічного благополуччя в групі досліджуваних наведено в табл. 1.

Дані, наведені у табл. 1, демонструють, що психологічне благополуччя у досліджуваних за всіма показниками Шкали Ріфф перебуває на рівні середньостатистичної норми. Хоча простежується певна крива змін, наприклад, стосовно «Самоприйняття» ($Xc1 = 49,60$; $Xc2 = 48,93$; $Xc3 = 51,08$; $Xc4 = 56,31$) наявні дані не дають змоги оцінити статистичну значущість цих розбіжностей; отримані результати обґрунтовують припущення, що рівень психологічного благополуччя громадян позитивно змінюється, досліджувані приймають ті зміни та реформи, які проводять Міністерство внутрішніх справ та інші владні структури.

Таблиця 1

**Результати динамічного оцінювання
психологічного благополуччя громадян**

Шкали психологічного благополуччя за методикою К. Ріфф	Показники рівня психологічного благополуччя				
	громадяни до подій на Майдані (Хс1)	громадяни під час подій на Майдані (Хс2)	громадяни після подій на Майдані (Хс3)	громадяни під час реформ МВС (Хс4)	нормативні дані за методикою
Позитивні відносини	53,87	52,46	51,32	59,45	63 ± 8,28
Автономія	50,22	50,21	52,28	55,13	56 ± 7,31
Управління середовищем	51,03	51,62	52,90	52,13	57 ± 7,35
Особистісне зростання	54,05	54,70	52,78	53,25	65 ± 6,04
Цілі у житті	54,30	52,71	50,70	56,90	63 ± 8,19
Самоприйняття	49,60	48,93	51,08	56,31	59 ± 9,08

Найпомітніші показники психологічного благополуччя висвітлює шкала «Цілі у житті»: більшість досліджуваних мають нормальні та високі показники (Хс1 = 54; Хс2 = 53; Хс3 = 51; Хс4 = 57), що вказує на порушене почуття осмисленості життя, цінності минулого та теперішнього, переконань, котрі наповнюють життя сенсом. Досить логічно видається присутність середніх показників у досліджуваних і за шкалою «Особистісного зростання» (Хс1 = 54; Хс2 = 55; Хс3 = 53; Хс4 = 53), тобто громадяни не тільки ставлять перед собою цілі у житті, але й активно намагаються досягти їх, прагнуть розвиватися, вчитися та сприймати нове, відчуваючи особистісний прогрес. Лише 18,5% з групи мають низькі показники за цією шкалою, що характеризує притаманну їм стагнацію та відсутність віри у власні здібності.

За шкалою «Управління середовищем» досліджувані також мають переважно середні та високі показники (Хс1 = 51; Хс2 = 52; Хс3 = 53; Хс4 = 52), що вказує на наявність рис, які зумовлюють оволодіння різноманітними видами діяльності, здатність долати труднощі на шляху реалізації своїх цілей; хоча все ж таки майже чверті вибірки притаманне відчуття безсилля, некомпетентності, неспроможності змінити щось для досягнення своїх цілей.

Позитивні стосунки з оточуючими (перша шкала методики) переважають у 75% досліджуваних, маючи середні та високі показники: 62,5 та 12,5%, що вказує на наявність емпатії, здатність бути відкритим у спілкуванні, присутність навичок, котрі допомагають встановлювати та підтримувати контакт із оточуючими людьми, а також гнучкість у взаємодії з ними, вміння знаходити компроміс. Зате у 25% громадян все ж таки домінують низькі показники за цією шкалою, що засвідчує притаманну їм самотність, замкнутість.

Як уже було зазначено, за шкалою «Прийняття себе» досліджувані мають низькі бали ($X_{c1} = 50$; $X_{c2} = 49$; $X_{c3} = 51$; $X_{c4} = 56$). Варто нагадати, що ця шкала описує оцінку життя загалом, усвідомлення не тільки своїх позитивних якостей, а й негативних. Тобто індивідам притаманно сприймати себе та своє життя або позитивно, або негативно – приміром, не приймаючи певних рис власної особистості чи відчуваючи деяку невдоволеність собою. Ці дані співвідносяться з твердженням Г. Ципіна, який виокремлює три види самооцінки залежно від професійної приналежності громадян. Перший – відчуття власної неповторності, винятковості, переваги над іншими, у чистому вигляді частіше зустрічається серед молоді віком 25–30 років.

Інший вид самооцінки, навпаки, – хвороблива самокритичність, недовіра до себе, своїх сил, ба навіть комплекс неповноцінності. Найоптимальнішою є самооцінка третього виду – доволі спокійне, врівноважене відношення до себе, відчуття внутрішньої гідності, вміння об'єктивно оцінювати власні здібності як щодо свого творчого «я», так і своєї праці [7].

Досить схожий патерн отриманих балів має й шкала «Автономія» з переважно високим (43,75% – у громадян після подій на Майдані), або низьким показником (37,5% – на Майдані), та рідше середніми (18,75% – до подій на Майдані), тобто досліджувані або є незалежними, не бояться протистояти думці оточуючих, нестандартно мислять, або ж проявляють конформізм, зайву залежність від думки оточуючих; тобто «оцінка всіх умов життя сформована на основі порівняння індивідуальних домагань та актуальних досягнень», як суб'єктивне відображення зовнішніх умов, що фіксує комфортність чи дискомфортність умов життєдіяльності та «формується у зіставленні себе з реальними умовами та обставинами життя: прийняттям або неприйняттям цих умов і наявністю або відсутністю адекватного для людини способу самореалізації за цих умов» [3].

За допомогою дисперсійного аналізу (ANOVA) визначено, що найбільш значимими показниками психологічного благополуччя в групі досліджуваних громадян є «позитивні відносини» ($F = 15,8$

при $p \leq 0,00$); «автономія» ($F = 11,3$ при $p \leq 0,00$); «цілі у житті» ($F = 10,7$ при $p \leq 0,00$); «самоприйняття» ($F = 19,4$ при $p \leq 0,00$) (табл. 2).

Таблиця 2

Результати дисперсійного аналізу психологічного благополуччя в групі досліджуваних громадян (N 523)

Шкали психологічного благополуччя за методикою К. Ріфф	Середні показники рівня психологічного благополуччя		
	середнє значення	F (статистика Фішера)	рівень статистичної значущості
Позитивні відносини	53,95	15,853	0,000
Автономія	51,25	11,340	0,000
Управління середовищем	51,63	1,234	0,297
Особистісне зростання	53,79	0,750	0,523
Цілі у житті	53,73	10,796	0,000
Самоприйняття	50,62	19,437	0,000

Будь-який із компонентів психологічного благополуччя може досягати різного ступеня виразності, формуючи унікальний та інтегральний показник психологічного благополуччя кожної людини, проте невіршеним залишається питання впливу цього психічного утворення на довіру громадян. Існування форм довіри і недовіри, що розрізняються вираженістю окремих компонентів психологічного ставлення, зумовлює потребу виокремлення двох стрижневих категорій: «справжньої» і «несправжньої» довіри. Так, усі види й форми довіри, що передбачають очікування блага, позитивні емоційні оцінки і готовність суб'єкта до моральної поведінки, можуть належати до категорії «справжньої, чи щирої, довіри». Аналогічно, компонентами «справжньої, чи щирої, недовіри» є: побоювання зла, негативні оцінки і готовність до переривання контакту та(або) прояву випереджальної ворожості. Це достовірно навіть тоді, коли довіра і недовіра є результатами проєкції власних рис або приписування партнеру не властивих йому характеристик. Такі види довіри і недовіри відрізняються від «недійсних» – нещирих, обманних форм, що є імітацією цих відносин. Наприклад, до «несправжніх» видів належать «псевдодовіра» і «псев-

доне довіра», які використовуються для введення в оману і маніпулювання партнером. Довіра і недовіра, як відображення у глибині індивідуальної психіки людини соціально-психологічної опозиції «ми» і «вони», існують в єдності і суперечності. Якщо довіра виконує функцію команди до інтеграції, то недовіра є захисним механізмом від агресії «вони». Довіра і недовіра як суперечливі сторони єдиного соціально-психологічного феномена стають прерогативою внутрішньої позиції члена спільноти, визначаючи його ставлення до інших.

Висновки. Отже, домінуючими в групі досліджуваних є світоглядний компонент довіри (наявність цілей у житті, автономія), інтра-рефлексивний (самоприйняття) та інтеррефлексивний (компетентність у відношеннях з навколишнім середовищем) компоненти. Відповідно, психологічне благополуччя можна визначити як інтегральний показник ступенів спрямованості особистості на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування та реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям, а також пов'язане з базовими людськими цінностями та потребами. Отож довіра, будучи сприятливим чинником благополуччя суспільства, розглядається ним як явище, що є похідним від діяльності складових соціального капіталу. Співвідношення між тим, наскільки людина задовольняє свої потреби, і тим, наскільки витрачає свої життєві ресурси для задоволення цих потреб, залежить від того, як вона відчуває та оцінює рівень задоволеності своїм життям, – відтак має пряму залежність від довіри.

1. Воронина А. В. Оценка психологического благополучия школьников в системе профилактической и коррекционной работы психологической службы: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / А. В. Воронина. – 2002.

2. Духневич В. М. Психологічне благополуччя професіонала як умова його ефективної діяльності (на прикладі професії психолога): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / В. М. Духневич. – К., 2002.

3. Карсканова С. В. Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф: процес та результати адаптації / С. В. Карсканова // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 1. – С. 1–10.

4. Ложкин Г. В. Психология уверенности личности / Г. В. Ложкин // Психология здоровья человека. – Севастополь; Донецк: Вебер, 2003. – С. 83–90.

5. Найдюнова Л. Психологічне благополуччя людини / Л. Найдюнова // Директор школи. Україна. – 2007. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/publishing/director/121>

6. Психология: словарь / сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – С. 247–248; 492–494.

7. Созонтов А. Е. Гедонистический и эвдемонистический подходы к проблеме психологического благополучия / А. Е. Созонтов // Вопросы психологии. – 2006. – № 4. – С. 105–114.

8. Шевеленкова Т. Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) / Т. Д. Шевеленкова, П. П. Фесенко // Вопросы психологии. – 2005. – № 3. – С. 95–128.

9. Ryan R. M. On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being / R. M. Ryan, E. L. Deci // Ann. Rev. Psychol. – 2001. – V. 52. – P. 141–166.

10. Ryff C. D. Psychological well-being in adult life / C. D. Ryff // Current Direction in Psychological Science. – 1995. – № 4. – P. 99–104.

Василец Н. М. Психологическое благополучие личности как фактор общественного доверия к сотрудникам органов внутренних дел

Представлены результаты экспериментального исследования психологического благополучия граждан в контексте изучения социальных и психологических факторов общественного доверия к сотрудникам полиции.

Проанализированы особенности психологического благополучия в динамике социальных и политических перемен. Определено, что в группе исследуемых доминирующими являются мировоззренческий, интрарефлексивный, интеррефлексивный компоненты доверия.

Ключевые слова: психологическое благополучие, уверенность в себе, независимость, самопринятие, личностный рост, динамика доверия.

Vasylets' N. M. Psychological well-being of the individual as a factor of public confidence in police officers

The results of the experimental study of psychological well-being of citizens in the context of the study of social and psychological factors of public confidence in police officers are presented. The features of psychological well-being of citizens in the dynamics of social and political change are analysed. It is determined that in a group of surveyed citizens the dominant components of trust are ideological, intra reflexive, inter reflexive. Reigning measures of psychological well-being have little theoretical grounding, despite an extensive literature on the contours of positive functioning. Aspects of well-being derived from this literature (i.e., self-acceptance, positive relations with others, autonomy, environmental mastery, purpose in life, and personal growth) were operationalized.

The actuality of research is based on socio-economical changes in Ukraine which need the formation of fundamentally new relationships between the government and society on the base of a wide involvement of civil society institutions to the management of a democratic society. There are specific peculiarities defined in the trust of citizens to the employees of the law enforcement system. Based on the definition of trust as a feeling as well as on the traditions of our native psychology were

divided cognitive, affective and conative components of trust, which are analysed as the citizens' trust factors to ATS employees.

Empirically was set the overall level of confidence in the police citizens. It was found that the level of trust of citizens ATS employees have a certain range, Ukrainian society is characterized by a low level of trust in other people and the desire to limit the expression of confidence in the narrow «relative-friendly range». The dynamics of citizens' trust in the police department employees, depending on the different political situation were analysed. Well-being is a multifaceted concept. It is often thought of as one of the hallmarks of the liberal arts experience, resulting from educational encounters that both guide students in the search for meaning and direction in life and help them realize their true potential.

Key words: *psychological well-being, confidence, autonomy, self-acceptance, personal growth, the dynamics of trust, the types of trust, trust of the citizens to employees of internal affairs institutions.*

Стаття надійшла 15 квітня 2016 р.

УДК 159.922

**Н. С. Гриців,
Н. М. Калька**

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОНТРЗАЛЕЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАКРО- І МІКРОСИСТЕМ СУСПІЛЬСТВА

Здійснено теоретичний аналіз проблеми формування контрзалежності між мікро- (окремою людиною) і макро- (людським суспільством) системами; контрзалежності особистості як способу втечі від стосунків, непоборного бажання залишатися незалежною.

Представлено психологічну характеристику процесів співзалежності – прив'язаності, контрзалежності – відокремлення, незалежності – досконалого володіння, взаємозалежності – взаємодії крізь призму функціонування мікро- та макросистем суспільства.

Ключові слова: *залежність, незалежність, співзалежність, контрзалежна поведінка, контрзалежність, прив'язаність, відокремлення, мікросистема, макросистема.*

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою благополуччя особистості є наявність тісних емоційних стосунків. Проте не завжди ці стосунки є причиною та запорукою особистісного задоволення та